

İLKOKULLARDA SUNULAN KARIYER PSİKOLOJİK DANIŞMASI HİZMETLERİNE YÖNELİK BİR İNCELEME

Özlem Ulaş Kılıç

ozlemulasss@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2757-7905

Dr. Selen Demirtaş Zorbaz

selenpdr@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0040-9095

Öz: Türkiye’de çocukların kariyer gelişimini desteklemekle görevli paydaşlardan biri de okul psikolojik danışmanlarıdır. Bu çalışmanın amacı ilkokullarda çalışan rehber öğretmenlerin okullarda sundukları kariyer danışması hizmetlerini incelemek ve kariyer danışması konusundaki ihtiyaçlarını belirlemektir. Çalışmanın nicel kısmı için ilkokullarda rehber öğretmen kadrosunda çalışan 70 katılımcıdan veri toplanmış ve nitel kısmı içinse yedi rehber öğretmeniyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde karma yöntem kullanılmıştır. Araştırmanın nicel boyutunda yüzdeler, frekans gibi betimsel istatistikler kullanılırken, nitel boyutunda içerik analizi yönteminden faydalanılmıştır. Hem nicel hem de nitel analiz sonuçlarına göre ilkokullarda kariyer danışması hizmetleri öncelikli olarak görünmemektedir. İlkokullarda sunulan hizmetler daha çok meslekleri tanıtmaya yönelik olmakta ve öğrencilerin kariyer danışması almak için nadiren psikolojik danışmanlara başvurdukları görülmektedir. Rehber öğretmenler çocuklarla çalışırken kariyer danışması bağlamında daha fazla materyale ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bulgular ilgili literatür ışığında tartışılmış ve araştırmacılara ve psikolojik danışmanlara öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: kariyer danışmanlığı, ilkokulda kariyer danışmanlığı, çocuk kariyer gelişimi, okul psikolojik danışmanları

A REVIEW OF THE CAREER COUNSELING PRACTICES WITH PRIMARY EDUCATION STUDENT

Abstract: In Turkey, one of the official’s stakeholders are responsible for supporting children's career development is school counselors. Therefore, the aim of this study is to examine the career counseling services offered by counselors working in primary schools and to determine their needs for career counseling. For this purpose, data were collected from 70 guidance teacher working in primary schools for the quantitative part of the study, and interviews were conducted with seven counselor for the qualitative part. While descriptive statistics such as percentages and frequency were used in the quantitative part of the study, content analysis method was used in the qualitative part. According to both quantitative and qualitative results, career counseling services did not seem to be a priority in primary schools. The services offered in primary schools were mostly aimed at introducing vocations and it was seen that students rarely applied to counselors to get career counseling help. Counselors needed more material about career counseling to use for children. Findings were discussed in the light of relevant literature and suggestions were presented to researchers and psychological counselors.

Keywords: career counseling, career counseling in primary school, child career development, school counselors

Makale Gönderim Tarihi: 15.01.2021

Makale Kabul Tarihi: 19.04.2021

Citation Information / Kaynakça Bilgisi: Ulaş Kılıç, Ö. ve Demirtaş-Zorbaz, S. (2021). İlkokullarda sunulan kariyer psikolojik danışması hizmetlerine yönelik bir inceleme, *Türk Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 1-16.

1. GİRİŞ

Teknolojik değişimler ile birlikte yaşam ve çalışma biçimlerimizde büyük oranda değişiklikler oluşmaya başladığı görülmektedir. 21. yüzyılın internet ve teknolojiye yapılan köklü değişiklik ve yenilikler ile birlikte bireylerin hayatında da önemli düzeyde değişikliklere yol açacağı bazı ekonomistler tarafından da öngörülmüştür (bkz., Schwab, 2017). Dördüncü Sanayi Devrimi olarak adlandırılan bu dönemde robot teknolojisinin ön planda olduğu ve kısa bir süre içerisinde büyük değişikliklerin gerçekleşmesi nedeniyle, burada gelişimden ziyade devrim kelimesinin kullanılmasının tercih edildiği görülmektedir (Bloem, Van Doorn, Duivestein, Excoffier, Maas, & Van Ommeren, 2014). İnternet ve fiziksel sistemlerdeki bu devrimin insanların tüm yaşamlarını olduğu gibi iş dünyasını ve çalışanları da etkilediği ve etkilemeye devam edeceği söylenebilir. Birçok reformist tarafından (bkz., Peters, 2017; Priscearu, 2016) dijital, bağlantı, robotik ve büyük veri alanlarındaki teknolojik değişikliklerin işgücü piyasası üzerinde geniş ve yıkıcı bir etkisi olacağına düşünüldüğü bu dönemin, bireylerin sağlıklı kariyer tercihlerinde bulunmasına destek olan kariyer danışması alanında da değişimlere yol açabileceği ve farklı çalışmalara ihtiyaç duyulabileceği düşünülmektedir. Yeni meslekler, yeni endüstriler ve temelde yeni çalışma biçimlerinin ortaya çıkmasının öngörüldüğü bu dönemde (Brynjolfsson, & McAfee, 2014), sayısallaştırma ve otomasyonun, kariyer danışmasının gelecekteki doğasını şekillendirmede en önemli konulardan biri olabileceği varsayılabilir. Bu anlamda Oxford Üniversitesi'nde Frey ve Osborne (2013) tarafından hazırlanan raporda, yakın bir zamanda Amerika'daki mesleklerin %47'sinin otomasyon olarak da ifade edilen robotik teknoloji ile yürütüleceği belirtilmiştir. Dolayısıyla tüm dünyada mesleklerin ve mesleklerin gerektirdiği özelliklerin değişebileceği öngörülmektedir.

Kariyer gelişimlerinde otomasyona geçiş gibi köklü değişikliklerin beklendiği böylesi bir dönemde bireylerin esneklik ve uyum becerilerini arttırmanın önemli olduğu söylenebilir (Savickas, 2015). Benzer bir şekilde Hirshi (2018) bu yüzyılda sunulacak kariyer danışması hizmetlerinde en acil konular arasında, (a) kişinin kariyer gelişiminde kendine yönelme ve esnek olma, (b) tüm yaşam süresince kendine yönelerek kariyerinin yönetimini gerçekleştirme ve yaşam boyu gelişimini destekleme, (c) standart dışı çalışma düzenlemelerine rağmen çalışma rolündeki anlam ve kimlik duygusunu oluşturma ve (d) geleneksel istihdam ilişkilerinin kaybına rağmen temel insan ihtiyaçlarını karşılayabilecek güvenli çalışma olanaklarına odaklanma olarak ifade etmektedir. Görüldüğü üzere, yaşam boyu hizmetlerin vurgulandığı, tüm yaş düzeylerine kariyer hizmeti sunulmasının kritik öneme sahip olduğu ve geleceğin belirsiz olduğu böylesi bir dönemde dünyaya gelen ve Alfa kuşağı olarak da adlandırılan çocuklara, uygun kariyer danışması hizmetlerinin sunulmasının onların ileride doyum ve uyum sağlayabileceği kariyer seçeneklerine ulaşmalarında önemli olacağı söylenebilir.

Bugünün çocuklarının, her zamankinden daha fazla, yaşam yörüngelerinin belirsiz ve bu dünyada kendini bulmalarının engebeli olduğu düşünüldüğünde, onlara sunulacak kariyer hizmetlerinin de değişmesi ve bu belirsizlikler ile baş etmeye odaklanmasının anlamlı olacağı düşünülmektedir. Bu anlamda Ulusal Kariyer Gelişimi Derneği'nin (t.y.) yeterlikleri incelendiğinde, çocukların ilgi ve yeteneklerini nasıl belirleyebileceğini, nelerden hoşlanıp hoşlanmadığına nasıl karar vereceğini öğretme ve grup çalışmaları ile farklı roller denemelerini sağlama yönünde çalışmalar yapmanın onların kariyer gelişimleri açısından önemli olduğu görülmektedir. Çocukların hayal ve özdeşim kurma becerileri (Ginzberg, 1984) ile merak duygusunu destekleyici ve çevresine ilişkin farkındalıkları geliştirici (Super, 1990) etkinlikler uygulama yoluyla mesleklere ilişkin bilişsel şemaları (Gottfredson, 2005) genişletilebilir. Çocukların bu etkinlikleri yaşamda daha erken yapmayı öğrenmelerine yardımcı olmak önemlidir, çünkü bu yolla yaşamlarını ve kariyerlerini tasarlamının bir sonuç değil, bir süreç olduğunu keşfedebilirler. Kariyer danışmanları çocukların erken yaşlarından itibaren yaptıkları bu çalışmalar ile onların bu yüzyılın zorluklarını aşmalarına yardımcı olabilirler. Nitekim MEB tarafından 2020 yılında hazırlanan Sınıf Rehberlik Programlarına bakıldığında kariyer gelişim alanındaki kazanımların okul öncesinden lise sona kadar devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de okul psikolojik danışmanlarından her eğitim düzeyinde kariyer gelişimini destekleyici hizmetler sunmaları beklenmektedir.

İlgili alan yazın incelendiğinde çocukların kariyer gelişimlerini desteklemek için yapılan birçok çalışmanın olduğu görülmektedir. Örneğin; çocuklarda toplumsal cinsiyet etkisi (McMahon ve Patton, 1997), çocukların kariyer gelişim ihtiyaçları (Wood ve Kaszubowski, 2008), ebeveynin çocukların meslek seçimine etkisi (Bryant, Zvonkovic ve Reynolds, 2006; Dorie, 2017), çocukların kariyer beklentileri (Auger, Blackhurst ve Wahl, 2005) gibi çalışmalar özellikle okul öncesi ve ilkököl dönemindeki çocukların kariyer gelişimlerini nelerin etkilediğini ve neler yapılabileceğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Bunlara ek olarak çocuklara yönelik kariyer danışması hizmetlerinin niteliğini arttırabilmek için bu hizmetlerin verilmesinden sorumlu okul psikolojik danışmanlarının çocukların kariyer gelişimlerine ve kariyer danışmasına ilişkin algılarının da incelendiği görülmektedir (örn., Diakogiorgi ve Tsiligirian 2016; Osborn ve Baggerly 2004; Perkins, 2013). Bununla birlikte Knight (2015), ilkököl döneminde çocukların kariyer gelişiminin desteklenmesinin önemini vurgulayarak okul psikolojik danışmanlarının bu konudaki sürekli eğitim ihtiyaçlarını göz ardı etmememiz gerektiğini öne sürmüştür. Dolayısıyla çocukların kariyer gelişimlerini desteklemek ve ileride kariyer yollarında mutlu birer yetişkinler olmalarını sağlamak için onların kariyer gelişimlerini etkileyen etmenleri ortaya koymak ve çocuklara kariyer danışması hizmeti sunan meslek elemanlarının yeterliklerini ve ihtiyaçlarını belirlemek önemli görülmektedir.

Uluslararası alan yazın sadece çocukların kariyer gelişimlerine odaklanan bir çok yayının bulunduğu (örn., Hartung, Porfeli ve Vondracek, 2005; Porfeli, Hartung, ve Vondracek, 2008; Watson ve McMahon, 2005) düşünüldüğünde, Türkiye’de kariyer danışması alanında üretilen makale ve tezlerin ilkököl dönemine yoğunlaşmadığı ve bu alanda sınırlı düzeyde olduğu söylenebilir (Çarkıt, 2019; Demirtaş-Zorbaz ve Ulaş, 2016). Bununla birlikte, sınırlı da olsa Türkiye’de çocukluk döneminde kariyer gelişimi ile ilgili bazı çalışmalar da mevcuttur. Örneğin; Briddick, Sensoy-Briddick ve Savickas (2018) kariyer yapılandırma kuramını ilkököl dönemine uyarlayarak Türkiye’deki ilkökuller için çocukların kariyer gelişimini destekleyen bir program önerisinde bulunmuşlardır. Nazlı (2007) çalışmasında ilkököl öğrencilerinin kariyer gelişimini incelemiş ve Super’ın kuramının Türkiye’deki ilkököl öğrencileri içinde geçerli bir kuram olduğunu ve kariyer farkındalığının ilkököl döneminde geliştiğini ortaya koymuştur. Bunlara ek olarak çocukların kariyer farkındalığını arttırmaya yönelik birtakım çalışmalara da rastlanmıştır. Örneğin; ilkököl döneminde öğrencilere çeşitli etkinlikler yoluyla mesleklerin tanıtıldığı (Bacanlı ve Torun, 2012; Köse ve Yangın, 2011), kariyer öykülerinin mesleki gelişime etkisinin incelendiği (Özgür ve Çelik, 2018) ve Super’ın kuramı temel alınarak grup rehberliği yoluyla çocukların kariyer gelişimlerinin desteklendiği (Tezcan, 2013) görülmektedir. Dolayısıyla, ilkököl dönemindeki çocukların kariyer gelişimlerini desteklemek için çeşitli uygulamalara yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte, bu tür uygulamaların ergenlik veya genç yetişkinlik dönemine yapılan uygulamalarla kıyaslandığında oldukça sınırlı sayıda kaldığı görülmektedir.

Türkiye’de çocukların kariyer gelişimlerini destekleyen en önemli paydaşlardan biri de okul psikolojik danışmanlarıdır. Okul psikolojik danışmanlarının çalıştıkları eğitim kademelerinde öğrencilere yönelik sundukları kariyer danışması hizmetleri, öğrencilerin 21. y üzyıl yeterliklerine sahip olmalarının ve gelecekte doyum sağlayabilecekleri mesleklere yönelmelerinin yolunu açacaktır. Ancak okul psikolojik danışmanlarının ilkökullarda yaptıkları çalışmalar ile ilgili literatürde kapsamlı bir araştırmaya rastlanmamıştır. Psikolojik danışmanlarla yapılan mevcut çalışmalar da okullarda çocuklarla kariyer danışması uygulamalarında eksiklik olduğunu gösterebilmektedir. Örneğin; Korkut-Owen (2007) çalışmasında okul psikolojik danışmanlarının yalnızca üçte biri mesleki rehberliğin yaşam boyu devam ettiğini düşündüğünü ortaya konmuştur. Dolayısıyla okul psikolojik danışmanları kariyer danışması hizmetlerini çocukluktan itibaren yaşam boyu sunulacak bir hizmet olarak değil sadece belli yaş dilimlerinde verilecek bir hizmet olarak algılıyor olabilir. Hâlbuki çocukların kariyer gelişimlerini desteklemek için okul ortamlarında sistematik olarak sunulacak olan kariyer danışması hizmetlerinin önemi büyüktür. Bu nedenle okullarda sunulan kariyer danışması hizmetlerinin eksik ve güçlü yanlarını belirlemek ve okul psikolojik danışmanlarının bu hizmetlerinin sunulmasına yönelik ihtiyaçlarını gidermek gerekmektedir.

Görüldüğü gibi literatürde yapılan çalışmalar okul psikolojik danışmanlarının ilkökul döneminde kariyer danışması uygulamalarına odaklanmamaktadır. Bununla birlikte çocuklara verilecek kariyer danışması hizmetlerinin güçlendirilmesi için öncelikle mevcut durumun ortaya konması ve Türkiye’de çocuklara sunulan kariyer danışması hizmetlerinin neler olduğu ve nelere odaklandığı ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapılması gerekli görülmektedir. Böylelikle okul psikolojik danışmanlarının kariyer danışması alanında eksik ve güçlü yanları belirlenerek bu yanlar desteklenebilir. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı ilkökullarda çalışan rehber öğretmenlerin kariyer danışması uygulamalarına ne kadar yer verdiklerini ve ilkökuldaki kariyer danışmasına ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Bu amaçtan yola çıkarak araştırmada, “rehber öğretmenlerin örgün eğitimleri sırasında mesleki rehberlik/kariyer danışması alanında aldığı dersler ve yeterlik düzeyleri nedir?”, ve “uygulamalarında mesleki rehberliğe/kariyer danışmasına yer verme ve ihtiyaç durumları nedir?” sorularına yanıt aranmıştır. Bununla birlikte lisans eğitimi, çocukların kariyer gelişimine bakış açısı, kariyer danışma hizmetleri sıklığı, öğrencilerin başvuru nedenleri, kariyer danışmasında kullanılan yöntemler ve materyaller konusundaki görüşlerinin derinlemesine incelenmesi ise bu çalışmanın bir diğer amacıdır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada verilerin analizinde karma yöntem kullanılmıştır. Karma yöntem, araştırma kapsamında nitel ve nicel verilerin bir paradigmayı birlikte açıklamak için kullanıldığı yöntemlerdir (Creswell, & Garrett, 2008). Belli bir konuya ilişkin nitel ve nicel veriler sunulduğundan ve nitel verilerin nicel verileri desteklemesi beklendiğinden (Creswell, & Plano-Clark, 2012), bu araştırmada gömülü karma yöntemi kullanılmıştır.

2.1. Çalışma Grupları

Bu çalışmada iki çalışma grubu yer almaktadır. Çalışma grubunda nicel verilerin elde edildiği gruba ilişkin bilgiler yer alırken, katılımcılar başlığı altında nitel verilerin elde edildiği gruba ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Çalışma Grubu. Çalışmada çevrimiçi anketin çeşitli çevrimiçi haberleşme uygulamaları ile duyurulmasıyla ulaşılan 70 rehber öğretmenden veri toplanmıştır. Rehber öğretmenlerin 59’u kadın (%86,8), 9’u erkektir (%13,2), iki kişi ise cinsiyetini belirtmek istememiştir. Katılımcıların 52’si (%77,6) psikolojik danışma ve rehberlik (PDR), 2’si (%3) eğitimde psikolojik hizmetler, 8’i (%11,9) psikoloji lisans programı mezunu olup; 5’i (%7,5) diğer lisans programlarından mezun olmuştur. Bununla beraber katılımcıların 12’si (%17,6) yüksek lisans mezunudur. Tüm katılımcıların PDR lisans programından mezun olmaması nedeniyle bulgular sunulurken psikolojik danışman ifadesi yerine rehber öğretmen ya da katılımcı ifadesi kullanılmıştır. Son olarak rehber öğretmenlerin ilkökulda çalışma süreleri 1 ay ile 23 yıl arasında değişmekte olup ortalama 5 yıldır.

Katılımcılar. Çalışmanın nitel kısmındaki katılımcılarını, Türkiye’de örgün eğitim kurumlarında ilkökul düzeyinde çalışmakta olan toplam yedi rehber öğretmen oluşturmaktadır. Katılımcıların araştırmaya dahil edilme kriterleri, 1. Kamu ya da özel bir kurumun ilkökul düzeyinde çalışıyor olmak, 2. En az iki yıldır ilkökulda çalışıyor olmaktır. Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Nitelikleri

Rumuz	Cinsiyet	Yaş	Mezun Olunan Bölüm	Eğitim Durumu	İlkokulda Hizmet Yılı	Kariyer Danışması ile İlgili Ders Alma Durumu	Kariyer Danışması ile İlgili Derslerin Etkiliğinden Memnuniyet Düzeyi	Derslerin İçeriğinin Yeterliliği	Mesleki Rehberlik Çalışmalarına Verdiği Önem
A	Kadın	38	Sosyoloji	Yüksek lisans	15	Evet,	Kısmen Memnun	Kısmen Yeterli	Biraz Önemli
B	Kadın	25	PDR	Lisans	3	Evet	Memnun Değilim	Yeterli Değil	Önemli Değil
C	Kadın	32	PDR	Lisans	7	Evet	Kısmen Memnun	Kısmen Yeterli	Önemli Değil
D	Kadın	27	PDR	Lisans	5	Evet	Kısmen Memnun	Yeterli Değil	Biraz Önemli
E	Kadın	34	PDR	Lisans	4	Evet	Memnun Değilim	Yeterli Değil	Çok Önemli
F	Kadın	34	PDR	Lisans	4	Evet	Kısmen Memnunum	Yeterli Değil	Önemli
G	Kadın	29	PDR	Yükseklisans	4	Evet	Kısmen Memnunum	Kısmen Yeterli	Önemli

Tablo 1’de görüldüğü üzere, katılımcıların hepsi kadındır. Katılımcıların yaş aralığı 25 ile 38 arasında değişmektedir. Katılımcılardan biri sosyoloji bölümü mezunu iken, altısı farklı üniversitelerin PDR bölümlerinden mezun olmuşlardır. Katılımcıların ilkokulda hizmet yılı 3 ile 15 arasında değişmektedir. Katılımcıların hepsi kariyer danışması alanında bir ders aldığını belirtirken, katılımcılardan biri aldığı derslerden yalnızca bir bölümünde bu konuya yer verildiğini belirtmiştir. Katılımcıların beşi kariyer danışması alanında aldığı derslerin etkililiğinden kısmen memnun iken, dördü bu derslerin içeriğinin yeterli olmadığını belirtmiştir. Son olarak katılımcıların çoğunun ilkokul düzeyinde mesleki rehberlik çalışmalarının biraz önemli olduğunu ya da hiç önemli olmadığını belirtmiştir.

2.1.1. Veri Toplama Araçları

Bu çalışma kapsamında Çocuklarla Kariyer Danışması Deneyim Formu (ÇKDDF) ve Demografik Bilgi Formu (DBF) olmak üzere toplam iki adet form uygulanmıştır. ÇKDDF, hem nitel veri analizi hem de nicel veri analizi için kullanılmıştır. Bununla birlikte nitel veri analizinde, görüşme esnasında bu bilgi formunda yer alan sorulara ilişkin katılımcıların daha fazla açıklama yapmaları hususunda katılımcılara birtakım açık uçlu sorular da yöneltilmiştir. Bir başka ifade ile, terapötik beceri ve koşullar göz önünde bulundurulmuştur.

ÇKDDF. Form hazırlanırken öncelikle araştırmacılar tarafından okul psikolojik danışmanlarıyla yapılan çalışmalar incelenmiş ve tespit edilen sorunlar ve ihtiyaçlar incelenmiştir. Çocuk kariyer gelişimi ile ilgili literatür ve okullarda yapılan çalışmalara ilişkin literatür birleştirilerek form hazırlanmıştır. Formun son haline getirilmesinde Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Bölümü’nde doktora derecesi alan bir uzmanın görüşlerinden faydalanılmıştır. ÇKDDF’de, katılımcıların ilkokul düzeyinde yaptıkları mesleki rehberlik/kariyer danışması ile ilgili çalışmalar, kariyer danışması alanında karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunlar ile baş etmede kullandıkları materyaller gibi çocuklarla kariyer danışması alanındaki bilgi ve becerilerini öğrenmeye dönük yedi adet açık uçlu soru bulunmaktadır. Bu sorular, “İlkokulda mesleki rehberlik çalışmalarının gerekliliği konusunda ne düşünüyorsunuz?”, “Okulunuzda mesleki rehberlik/kariyer danışması ile ilgili

çalışmalar yapıyor musunuz? Bu çalışmalarını açıklar mısınız?”, “İlkokul öğrencileri kariyer gelişimleri ile ilgili ne tarz sorunlar ile size başvuruyorlar?”, “İlkokul öğrencilerinin kariyer gelişimlerine yardımcı olabilmek için ne tarz çalışmalar yapıyorsunuz?”, “İlkokul öğrencilerinin kariyer gelişimlerine yardımcı olabilmek için ne tarz materyaller kullanıyorsunuz?” ve “İlkokul öğrencilerinin kariyer gelişimlerine yardımcı olabilmek için kullanılan materyallerin yeterliliğini nasıl değerlendiriyorsunuz?” gibi okullarda yapılan çalışmalar ile ilgili sorular sorulmuştur. Araştırmacılar görüşmenin sonunda katılımcılara “Bu anlattıklarına eklemek istediğin herhangi birşey var mı?” sorusunu yönlendirmişlerdir. Bu açık uçlu sorular ile katılımcıların ilkokuldaki kariyer danışması alanındaki çalışmalara ilişkin görüşleri ve kendi deneyimleri alınmak hedeflenmiştir. Bununla birlikte toplanan materyalin fazlalığı içerik analizini zorlaştırdığından yarı yapılandırılmış görüşme formatı tercih edilmiştir (McAdams, 1985).

DBF. Cinsiyet, yaş, mezun olunan program, eğitim durumu ile ilgili demografik nitelikleri belirlemek toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulmuş DBF kullanılmıştır.

2.1.2. İşlem Yolu

Araştırmanın veri toplama süreci Nisan 2018-Mart 2020 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. İşlem yolu tanıtılırken, iki farklı grup ile ayrı çalışma yapıldığından dolayı önce araştırmanın nicel bölümüne, daha sonra ise nitel bölümüne ilişkin işlem süreci verilmiştir.

Araştırmanın nicel boyutu kapsamında, veriler çevrimiçi yöntemler ile elde edilmiştir. Bununla birlikte araştırmaya katılmayı istedikleri an bırakacakları da belirtilmiştir. Çalışma için gerekli veri toplama araçları hazırlandıktan sonra, çalışma grubuna çevrimiçi olarak uygulanmıştır. Bu çevrim içi yöntemlerle araştırmanın duyurulması kapsamında, bazı popüler sosyal paylaşım ve iletişim uygulamalarından yararlanılmıştır. İlkokulda çalışan rehber öğretmenlere internet siteleri ve Facebook gruplarının yöneticileri aracılığıyla gerekli duyurular yapılmış ve gönüllü katılımcılar google formlar bağlantısını tıklayarak veri toplama araçlarını doldurmuştur. Çalışma grubunu oluşturan tüm rehber öğretmenler, istedikleri takdirde çalışmanın sonuçları hakkında bilgi verilebileceği ve soruları yanıtlarken samimiyetin ve kendisine en uygun cevap vermenin en doğru sonuçları sağlayacağı konusunda bilgilendirilmiştir.

Nicel veriler toplandıktan sonra katılımcıların ilkokulda kariyer psikolojik danışmanı uygulamalarına ilişkin daha detaylı bilgi almak amacıyla nitel verilerin toplanması sürecine geçilmiştir. Bu kapsamda nitel verilerin toplanması aşamasında öncelikle katılımcıların, görüşmelere başlamadan önce sözlü olarak araştırmaya katıldığına ilişkin beyanları alınmıştır. Araştırmanın nitel bölümüne katılmak isteyen bireylere çalışmanın amacı ile ilgili bilgi verilmiştir ve gönüllü olan katılımcılar araştırmaya dahil olmuştur. Bu çalışma ile ilgili istedikleri zaman görüşmeyi sonlandırabileceklerine ilişkin ve gönüllük, gizlilik gibi ilkelere ilişkin gerekli açıklamalar gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya dahil olmama kriterleri gönüllü olmama, Skype gibi yöntemlerle katılımcılara ulaşamama ve katılımcıların çalışmaya sözlü onam vermemesi olarak belirlenmiştir. Bütün katılımcılarla bir defa görüşülmüş ve görüşmeler yaklaşık olarak 30-45 dakika sürmüştür. Görüşmeler telefon, Skype ya da Facebook gibi uygulamaların video görüşme yöntemleri ve yüz yüze görüşme ile gerçekleştirilmiştir.

Katılımcılar ile görüşmeler gerçekleştirilirken veri kaybını önlemek için, katılımcıların izni alınarak görüşmeler kaydedilmiştir. Veriler toplandıktan sonra öncelikli olarak görüşmelerin transkriptleri yapılmıştır. Daha sonra iki araştırmacı bireysel olarak üç transkript boyunca tekrarlayan mesaj, konu ya da fikir üzerine odaklanarak, tema ve alt temaları oluşturmuşlardır. Bir araya gelerek beyin fırtınası yoluyla bu tema ve alt temalar konusunda fikir birliğine varan araştırmacılar, bu transkriptler ve temaların listesi ile transkriptleri araştırma ekibinde yer almayan başka bir araştırmacıya göndermişlerdir. Bu üçüncü araştırmacı, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme bölümünde yüksek lisans derecesine sahip, nitel veri analizinde bilgi sahibi ve PDR alanında doktora mezunudur. İlgili uzman bazı alt temaların birleştirilmesi ve katılımcı söylemlerine dayanarak yeni bir tema eklenmesi önerilerinde bulunmuştur. Üçüncü bir kişiden alınan dönütler ile alt temalar ve temalar yeniden gözden geçirilmiş ve nihai tema ve alt temalar belirlenmiştir. Tüm araştırmacıların eğitim

düzeyi benzer olduğu için herhangi bir güç dengesizliği durumuna rastlanmamıştır. Daha sonra ise iki araştırmacı tüm transkriptler bazında tema ve alt temaları incelemiş ve bulgulara son halini vermiştir.

2.2. Verilerin Analizi

Araştırmanın nicel boyutunda yüzdellikler, frekans gibi betimsel istatistikler kullanılırken, nitel boyutunda içerik analizi yönteminden faydalanılmıştır. İçerik analizi, natürealist paradigma ile ilişkili olarak transkriptlerdeki verilerin anlamını değerlendirmek amacıyla kullanılır. Bununla birlikte bu çalışma kodlama kategorileri direkt olarak transkriptteki verilerden elde edildiği için geleneksel içerik analizinden faydalanılmıştır (Hsieh, & Shannon, 2005). Geleneksel içerik analizi bir konu ya da olguyu açıklamada yetersiz bilgi ve araştırmalar söz konusu olduğunda kullanılır. Türkiye’de çocuklar ile kariyer danışması alanında sınırlı bilgilerin var olduğu düşünüldüğünden, bu yöntemin çalışmanın nitel verilerinin analizinde önemli veriler sağlayacağı düşünülmektedir. Dolayısıyla yeni kategorilerin ortaya çıkmasını sağlamak için açık uçlu sorulardan faydalanılmıştır. Araştırmacılar, geleneksel içerik analizinde önceden tasarlanmış temaları kullanmak yerine temaların verilerden gelmesine izin verirler (Kondracki, Wellman, & Amundson, 2002). Bu yöntemde kodlama için veriler kelime kelime okunur ve anahtar düşünce ve kavramlar anlaşılmaya çalışılır. Daha sonra araştırmacılar metne ilişkin ilk izlenimlerini ve düşüncelerini not ederler. Bu süreç devam ettikçe kod listesi oluşur ve daha sonra bu kodların benzerlikleri test edilerek alt temalar ve temalar oluşturulur. Dolayısıyla bu temalar, kodları anlamlı kümeler halinde düzenlemek ve gruplandırmak için kullanılır (Miles, Huberman, & Saldana, 1994).

Nitel verilerin geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanmasında çeşitli yöntemlerden faydalanılmıştır. Öncelikle araştırmacılar transkriptlerden üçünü bağımsız olarak kodlamışlar ve bu da nitel verilerin iç güvenilirliğini arttırmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Daha sonra üçleme tekniği kullanılmıştır. Elde edilen bilgilerin tekrardan başka kişi ya da kaynaklardan doğrulanması nitel araştırmada üçleme olarak adlandırılmaktadır. Doğru ve tutarlı yöntemlere ulaşmak için kullanılan bu üçleme yöntemi ile güvenilirlik kontrol edilmiştir (Flick, 2004). Son olarak her bir temada katılımcıların doğrudan alıntılarına yer verilmiştir (Creswell, & Plano-Clark, 2007).

2.3. Bulgular

Bu bölümde öncelikle nicel verilere ilişkin tüm bulgulara yer verilmiştir. Daha sonrasında ise çalışmanın nitel kısmında yapılan görüşmeler sonucu elde edilen tema ve alt temalar sunulmuştur.

2.3.1. Nicel Verilere İlişkin Bulgular

Çalışma grubunun örgün eğitimleri sırasında mesleki rehberlik / kariyer danışması ile ilgili aldığı dersler ve yeterlik düzeyleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Çalışma Grubunun Örgün Eğitimleri Sırasında Mesleki Rehberlik/Kariyer Danışması Alanında Aldığı Dersler ve Yeterlik Düzeyleri

		f	%
Ders alma durumu	Evet	51	73,9
	Hayır	18	26,1
Alınan ders	Mesleki Rehberlik(teorik)	23	69,6
	Mesleki Rehberlik (uygulama)	6	18,1
	Diğer	1	3
	Hatırlamıyorum	3	9
Derslerden memnuniyet	Memnun değilim	6	11,8
	Kısmen memnunum	26	51
	Memnunum	19	37,3
Derslerin içeriğinde ilkokul öğrencilerinin kariyer gelişimi ile ilgili konulara yer verilmesi	Yeterli değil	22	42,3
	Kısmen yeterli	22	42,3
	Yeterli	8	15,4

Tablo 2’de görüldüğü gibi çalışma grubunun çoğunluğu Mesleki Rehberlik/Kariyer Danışması ile ilgili bir ders aldığını ifade etmiştir. Bu derslerin çoğunluğu teorik düzeyde olup içeriklerinde ilkökul öğrencilerinin kariyer gelişimlerine ilişkin yeterli bilgi içermediği görülmüştür. Aynı zamanda rehber öğretmenlerin yarısı bu derslerden kısmen memnundur. Çalışma grubunun ilkokullardaki uygulamalarında mesleki rehberliğe/kariyer danışmasına ne kadar yer verdikleri ve ihtiyaç duydukları ile ilgili bulgular Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Çalışma Grubunun İlkokullardaki Uygulamalarında Mesleki Rehberliğe/Kariyer Danışmasına Yer Verme ve İhtiyaç Durumları

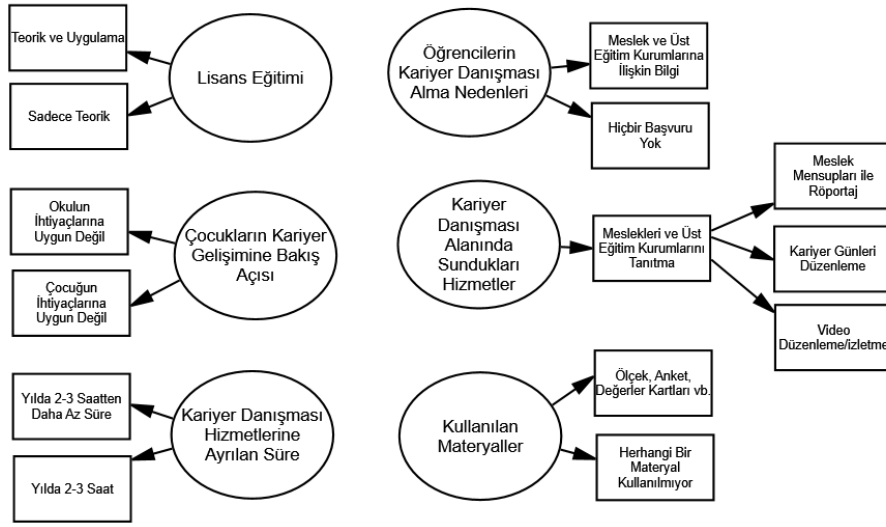
		f	%
İlkokulda mesleki rehberliğin önemi	Çok önemli	6	9
	Önemli	39	58,2
	Biraz önemli	19	28,4
	Önemli değil	2	3
	Hiç önemli değil	1	1,5
Mesleki/kariyer danışması yapılma durumu	Evet	46	69,7
	Hayır	20	30,3
İlkokul öğrencilerinin kariyer gelişimlerini desteklemek için materyal	Yeterli değil	45	70,3
	Kısmen yeterli	13	20,3
	Yeterli	6	9,4
Mesleki/kariyer danışması sıklığı	Yılda bir kez	13	54,2
	Yılda iki kez	3	12,5
	Her yıl bir ay boyunca	1	4,2
	Her dönem bir kez	2	8,4
	Ayda bir	4	16,7
	Tüm dönem boyunca	1	4,2
Mesleki/kariyer danışmasının odağı	Kendini tanıma	14	51,8
	Mesleği tanıma	13	48,1
Öğrenci başvuru nedenleri	Kendini tanıma	2	4,8
	Mesleki tanıma	17	41,4
	Başvuru yok	22	53,6

Tablo 3’e bakıldığında katılımcıların yarıdan fazlasının ilkokulda mesleki rehberliğin/kariyer danışmasının önemli olduğunu düşündüğü ve okullarında mesleki rehberlik çalışmalarına yer verdikleri görülmektedir. Bununla birlikte rehber öğretmenlerin yarısı mesleki rehberlik çalışması yapma sıklığını yılda bir olarak belirtmiştir. Aynı zamanda rehber öğretmenlerin büyük çoğunluğu ilkökul döneminde mesleki rehberlik çalışmaları için gerekli materyale sahip olmadıklarını ifade etmişlerdir. Son olarak, mesleki rehberlik çalışması yapan psikolojik danışmanların hem kendini tanıma hem de meslekleri tanıma üzerine çalıştıkları ancak öğrencilerin kendini tanımayla ilgili çok az başvuru yaptıkları görülmektedir.

2.3.2. Nitel Verilere İlişkin Bulgular

Çalışmanın nitel verileri incelendiğinde lisans eğitiminin değerlendirilmesi, çocukların kariyer gelişimine bakış açısı, kariyer danışma hizmetleri sıklığı, öğrencilerin başvuru nedenleri, kariyer danışmasında kullanılan yöntemler ve materyaller olarak temaların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu temalara ilişkin bulgular ve katılımcı görüşleri Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Tema ve alt temalara ilişkin özet bilgi

Katılımcılarının yarısına yakının öğrenim deneyimleri kapsamında kariyer danışması ile ilgili hem teorik ve hem de uygulama derslerini aldıkları gözlemlenirken, yarısına yakını da yalnızca teorik dersi aldıklarını belirtmişlerdir. Yalnızca teorik ders aldığını belirten Katılımcı D'nin ve hem teorik hem de uygulama dersi aldığını belirten Katılımcı B'nin ifadeleri aşağıdaki şekildedir:

“Mesleki rehberlik dersini kesin aldım. Hatta Binnur Hoca'nın kitabını okuduğumuzu hatırlıyorum.” (Katılımcı D)

“ Mesleki rehberlik ve danışması mesleki rehberlik ve danışması uygulamaları ve bir de yukseklisans kariyer psikolojik danışması dersi aldım” (Katılımcı B)

Katılımcıların birkaçının aldıkları eğitimi yetersiz gördüklerini belirttikleri görülmektedir. Buna ilişkin Katılımcı G'nin ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Uygulamada çok iş görmedi. Sadece mesleki rehberlik ile ilgili terimlerin ne olduğunu öğrendim... Aldığım dersler daha çok ortaokul ve liseye yönelikti...” (Katılımcı G)

Katılımcıların çocukların kariyer gelişimine ilişkin bakış açıları incelendiğinde, katılımcıların yarısından fazlasının kariyer danışmasının okulun ihtiyaçlarına uygun olmadığını vurguladığı, birkaçının ise bu alanda verilecek hizmetlerin çocuklar için gerekli olmadığını vurguladığı görülmektedir. Okulun ihtiyaçlarına uygun olmadığına ilişkin Katılımcı C'nin ifadesine ve bu alanda verilecek hizmetlerin çocuklar için gerekli olmadığına ilişkin Katılımcı A'nın ifadeleri aşağıda yer almaktadır.

“ Yani benim okulum küçük bir okul, birçok kişinin farklı problemleri oluyor. Öyle mesleki rehberlik ile ilgili çalışmalar yapılmıyor da. Mesela şiddet, boşanma gibi problemler var, ben daha çok onlara odaklanıyorum. O yüzden belki üst sosyoekonomik düzeylerde önemli ve gerekli olabilir ama ben okulunun ihtiyaçlarına baktığımda bunu gerekli görmüyorum.” (Katılımcı C)

“Bizim ülkemizin eğitim sistemi düşünüldüğünde de Lise 1. Sınıfta bazı çalışmaların yapılması ve onların ilgilerinin belirlenmesinin daha gerekli olduğunu düşünüyorum” (Katılımcı A)

Katılımcıların yarısına yakınının kariyer danışmasına ilişkin hizmetlere yılda 2-3 saat yer verdiği, birkaçının ise bir yıl içerisinde daha nadir bu çalışmalara yer verdiği görülmektedir. Yılda 2-3 saat kariyer danışması alanında çalışmalara yer verdiğini belirten Katılımcı A'nın ve daha nadir bu çalışmalara yer veren Katılımcı D'nin ifadeleri aşağıda yer almaktadır:

“Bütün rehberlik çalışmaları haftalık olarak 40 saat. Ama kariyer danışması ile ilgili çalışmaları haftalık yapmıyoruz, genelde son iki hafta yapılıyor. Genelde dönem sonunda bu çalışmaların arttığını söyleyebilirim. Yani aslında haftalık bir çalışma yapmıyoruz. Ama dönem sonlarında iki hafta kadar bu çalışmalara ayırıyorum vaktimi.” (Katılımcı A)

“ 2 yıldır herhangi bir çalışma yapmadım. Ancak önceki okulumda yaklaşık olarak dönemde bir tane yapıyordum. O da grup rehberliği şeklindeydi. Arada böyle gelip, öğretmen ne iş yapar gibi soru soranlara cevaplar vermiştim” (Katılımcı D)

Katılımcılarının çalıştığı okullarda öğrencilerin kariyer danışması alma nedenleri incelendiğinde, çoğunun meslek ya da üst eğitim kurumları hakkında bilgi almak isteme nedeni ile rehberlik servisine başvurduğu görülmektedir. Buna ilişkin Katılımcı D'nin ifadesi aşağıda yer almaktadır.

“ Öğretmen ne iş yapar, öğretmen olmak için hangi okullara gitmek gerekir gibi sorular gelmişti. Benim öğretmen olmadığımı söylediğimde psikolojik danışmanım dediğimde o ne iş yapar gibi, psikolojik danışman olmak için ne yapmak gerekiyor gibi sorular gelmişti” (Katılımcı D)

Bununla birlikte, katılımcıların bazılarının herhangi bir kariyer sorunu nedeniyle rehberlik servisine başvurunun olmadığını belirttikleri görülmektedir. Buna ilişkin Katılımcı C'nin ifadesi aşağıda yer almaktadır:

“ Kimse başvurmadı aslında. Dediğim gibi daha çok şiddet, boşanma, disiplinsizlik, akademik başarı gibi konular” (Katılımcı C)

İlkokulda çalışan psikolojik danışmanlarının hepsinin meslek mensupları ile röportaj, kariyer günleri düzenleme ve video düzenleme/izletme gibi yöntemlerle meslekleri ve üst eğitim kurumlarını tanıttıkları görülmektedir. Buna ilişkin Katılımcı E'nin ifadesi aşağıda yer almaktadır:

“ Meslek gezileri yapıyoruz. Sadece doktorluk, avukatlık değil. Mesela arıcılık mesleğini tanıttık. Bu dönem laboratuvar gezisi yapacağız” (Katılımcı E)

Katılımcıların ilkökul öğrencilerinin kariyer gelişimlerine yardımcı olabilmek için kullandıkları materyaller incelendiğinde, yarısından fazlasının ölçek, anket, değerler kartları gibi mevcut materyalleri kullandıkları, yarısından azının ise hiçbir materyal kullanmadığı görülmektedir. Mevcut materyali kullanan Katılımcı D'nin örnek ifadesi ve materyal kullanmadığını ifade eden Katılımcı F'nin ifadelerine aşağıda yer verilmiştir:

“ Korkut-Owen'un MEDEK kartlarını öğrenciler sevdiği için bunu kullanmıştım önceki çalıştığım okulda. Aslında bu bayağı keyifli hale getiriyor süreci öğrenciler için kartlarla oynamak” (Katılımcı D)

“ Hiçbir materyalimiz yok, bu konuda çok eksikiz!” (Katılımcı F)

3. TARTIŞMA

Bu kısımda hem nicel hem de nitel verilerden elde edilen bulgular birlikte değerlendirilmiş ve tartışılmıştır. Nicel ve nitel veriler incelendiğinde ortaya çıkan bulguların genellikle birbirini destekler yönde olduğu görülmüştür. Genel olarak rehber öğretmenlerin lisans eğitimleri sırasında kariyer danışması ile ilgili dersler aldıkları ancak derslerin içeriklerinin çocukların kariyer gelişimlerini desteklemek için gereken bilgi ve becerilerini arttırmada yetersiz kaldıkları ortaya konmuştur. Bunun

yanı sıra rehber öğretmenler ilkokuldaki uygulamalarında kariyer danışmasına çok fazla yer vermemekte ve genellikle meslekleri tanıtmaya çalışmaları yapmaktadır.

Hem nicel hem de nitel veriler beraber değerlendirildiğinde, katılımcıların çoğunun örgün eğitimleri sırasında kariyer danışmasına ilişkin ders aldıkları görülmektedir. Bu derslerin bir kısmı teorik bir kısmı da uygulama dersi olmakla beraber hem teorik hem de uygulama dersi alanlar da mevcuttur. Psikolojik danışma ve rehberlik lisans programına bakıldığında ‘‘Mesleki Rehberlik’’ ve ‘‘Mesleki Rehberlik ve Danışma Uygulamaları’’ derslerinin zorunlu olarak programda yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla katılımcıların çoğunun PDR mezunu olduğu örneklemede bu derslerin alınmış olması beklenen bir bulgudur. Bununla beraber katılımcılar bu derslerin içeriğinin ilkokul öğrencilerinin kariyer gelişimini destekleme konusunda yetersiz kalabileceğini ifade etmişlerdir. Tuzgöl-Dost ve Keklik (2012) tarafından okul psikolojik danışmanlarıyla yapılan bir çalışmada da psikolojik danışmanların kendilerini yetersiz hissettiği kategoriler arasında ilköğretim düzeyindeki çocuklarla çalışmak olduğu görülmektedir. Ayrıca psikolojik danışmanların lisans eğitimlerini özellikle uygulama yönünden yetersiz buldukları da bilinmektedir (Korkut-Owen, Acar, Avcı ve Kızıldağ, 2013; Tuzgöl-Dost ve Keklik, 2012). Diğer bir ifade ile okul psikolojik danışmanları sadece kariyer danışması alanında değil çocuklarla yapılacak diğer psikolojik danışma türlerinde de kendilerini yetersiz görebilmekte ve bu konuda yeterince eğitim almadıklarını düşünmektedirler. Bu çalışmada da lisans programlarında kariyer danışması ile ilgili dersler olmakla birlikte psikolojik danışmanların bu derslerde ilkokullarda kariyer danışması hizmetlerini sürdürmek için gereken bilgi ve becerileri yeterince kazanamadıklarını düşündükleri ortaya konmuştur.

Nicel veriler incelendiğinde katılımcıların yarısından fazlasının kariyer danışması hizmeti sunduğunu ifade ettikleri görülürken görüşmelerde elde edilen bulgulara göre okul psikolojik danışmanların ilkokullarda kariyer danışması hizmeti sunmaya öncelik tanımadığı hatta bazı katılımcıların bu hizmetin ilkokullarda sunulmasının gereksiz olduğunu düşündükleri görülmektedir. Bununla birlikte nicel bulgularda da ilkokulda kariyer danışması hizmeti sunmayı ‘‘çok önemli’’ olarak gören katılımcı sayısı oldukça azdır. Diğer bir ifade ile okul psikolojik danışmanlarının bir kısmı kariyer danışması hizmeti sunduklarını ifade etse de bu hizmetlerin sunulmasının çok önemli olduğunu düşünmemektedirler. Literatürdeki çalışmalar da okul psikolojik danışmanlarının uygulamalarında kişisel-sosyal rehberliğe daha öncelik tanıdıklarını (Yüksel-Şahin, 2016) ortaya koymakta ve kariyer danışmasına diğer hizmet türleri yanında minimal düzeyde zaman ayrıldığı (Osborn ve Baggerly, 2004) görülmektedir. Bu anlamda bu bulgu literatürdeki diğer çalışmalarla tutarlı bir bulgudur. Bununla birlikte Tagay ve Savi-Çakay (2017) çalışmalarında okul psikolojik danışmanlarının verdiği hizmetlerin başında mesleki rehberliğin geldiğini ifade etmişlerdir ancak sözkonusu çalışma sadece ilkokulda çalışan psikolojik danışmanlarla değil ortaokul ve lise düzeyindeki psikolojik danışmanlarla da karma bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla ilkokullarda da mesleki rehberliğin sıklıkla sunulan bir hizmet olduğu sonucuna varılamamaktadır. Buna ek olarak ilkokul döneminde sunulan hizmetlerle ilgili literatürde yapılan çalışmalar da genellikle kişisel-sosyal rehberlik alanına dönük olmakta ve çocuklarda kariyer gelişiminin desteklenmesi ile ilgili çalışmalara sınırlı sayıda rastlanmaktadır. Gerek lisans eğitiminde çocuklarla kariyer danışması uygulamalarına yeterince yer verilmemesi gerekse de çocuklarla kariyer danışması ile ilgili materyal azlığı psikolojik danışmanların ilkokullarda sunulması gereken kariyer danışma hizmetlerine bakış açısını etkilemiş olabilir.

Yukarıdaki bulguya benzer olarak nitel ve nicel analiz sonuçlarına göre rehber öğretmenlerin çoğunluğu mesleki rehberlik çalışması yapma sıklığını yılda bir olarak belirtmiştir. Daha önce belirtildiği gibi okullarda kişisel-sosyal rehberliğe öncelik tanınması (Yüksel-Şahin, 2016) ve kariyer danışmasına az zaman ayrılması (Osborn ve Baggerly, 2004) bu çalışmanın bulgusuyla paralel görünmektedir. Nitel verilerden elde edilen sonuçlara göre de rehber öğretmenler ilkokullarda kariyer danışması hizmeti sunmayı öncelik olarak görmemektedir. Dolayısıyla bu algı da onların hizmet sunma sıklığını etkiliyor olabilir. Tüm bu sonuçlar beraber değerlendirildiğinde rehber öğretmenler kariyer danışması hizmetinin önemli olduğunu düşünmekle beraber diğer hizmetlerin yanında kariyer danışması hizmetlerinin arka planda kaldığı söylenebilir.

Öğrencilerin kariyer danışması yardımı alma nedenleri incelendiğinde, nicel kısımda veri toplanan rehber öğretmenlerin çoğunluğunun herhangi bir başvuru olmadığını, yarısından azının ise meslekleri tanımanın bir başvuru nedeni olduğunu belirttiği görülmektedir. Katılımcılar ile gerçekleştirilen nitel görüşmelerin bu anlamda nicel verileri desteklediği söylenebilir. Buna göre katılımcıların çoğunun öğrencilerin rehberlik servisine kariyer danışması nedeniyle çok az başvurdukları, başvuranların ise çoğunlukla meslek ya da üst eğitim kurumları hakkında bilgi alma yönünde ihtiyaçları olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunun öğrencilerinin kariyer danışması yönünde yardım aramak için başvurmadıkları bulgusu, Türkiye’de kariyer danışması hizmetine ilişkin bakış açısından kaynaklanıyor olabilir. Korkut-Owen (2007) yaptığı bir çalışmada psikolojik danışmanların çok azının yaşam boyu kariyer gelişimini vurguladığını belirtmiştir. Buna göre kariyer danışması çatısı altında sunulacak hizmetlerin çocukluk döneminden başlayarak uzun yıllar boyunca devam edebileceği yönünde bilgi ve beceri açısından bir eksiklik olduğu söylenebilir. Bu anlamda okulda sunulan hizmetlerin daha çok kişisel-sosyal ve eğitsel alanlarda olması (bkz., bu çalışmanın ilkökulda mesleki rehberliğin önemi ile ilgili bulguları), öğrencilerinde bu yönde çalışmalara odaklanmasına neden olabilir ve bu sebeple öğrencilerin birçoğu kariyer danışması yardımı almak için rehberlik servisine başvurmuyor olabilirler. Okul psikolojik danışmanlarının yaşam boyu vurgusuna benzer bir şekilde Türkiye’de kariyer danışması hizmetlerinin lise yıllarında yoğunlaştığı ve buna ilişkin mitlerin ilkökul öğrencilerinin ve ebeveynlerinin bu konuda yoğunlaşmasını engelleyebileceği söylenebilir. Demirtaş-Zorbaz ve Ulaş (2016), Türkiye’de gerçekleştirilen tez ve makaleleri incelemişler ve ilköğretim popülasyonunda yapılan çalışma ve uygulamaların sınırlı olduğunu ve bunların daha çok lise ve üniversite öğrencileri ile gerçekleştirildiğini bulmuşlardır. Kariyer gelişiminin okul öncesi eğitimden itibaren desteklenmesi gerektiğine dönük savların sınırlı ve ancak yakın tarihli çalışmalarda ortaya sürülmüş olmasından dolayı, öğrencilerin de kariyer hizmetleri ile ilgili yeterince bilgileri olmayabileceği ve bu durumda Okul rehberlik servisi’ne başvurularını etkileyebileceği söylenebilir.

Bununla birlikte katılımcıların rehberlik servisine başvuran öğrencilerin birçoğunun, başvurma nedenlerinin meslek ya da üst eğitim kurumları hakkında bilgi alma ile ilgili olduğunu belirttikleri görülmektedir. Özellikle bu dönemde merak duygusunun baskın olduğu ve bu duygu ile birlikte kariyer seçenekleri ile ilgili bilgi toplamanın sıklıkla üzerinde durulması gerektiği farklı araştırmacılar tarafından da (bkz, Gottfredson, 2005; Super, 1990) vurgulanmıştır. Gottfredson (2005) mesleki haritanın her öğrenilen meslek ve tanışılan meslek mensupları ile genişlediğini vurgulamıştır. Benzer bir şekilde Super (1990) çocuğun merak duygusu ile birlikte ebeveynleri gibi kendisine en yakın çevreden en uzağa doğru olası kariyer seçeneklerini keşfetmeye başladığını belirtmiştir. Bu nedenle çocukluk dönemindeki öğrencilerin rehberlik servisine çeşitli üst eğitim kurumları ya da meslekler hakkında başvurmasının döneme özgü gelişimsel görevleri ile açıklanabileceği söylenebilir. Kültürel açıdan ele alındığında her ne kadar Türkiye’de Gottfredson’un kuramının ampirik geçerliğinin test edildiği bir çalışmaya rastlanmasa da, Super’ın kuramının farkındalık ile ilgili varsayımlarının Türkiye kültürü açısından da geçerli olduğunu belirten çalışmalar olduğu görülmektedir (bkz., Nazlı, 2007). Buradan hareketle Türkiye’de ilkökul çocukların çevreleri ile ilgili farkındalıklarını geliştirme gelişimsel görevi kapsamında meslekler ve üst eğitim kurumlarını araştırmak ve bilgi toplama içerisinde oldukları ve bu sebeple de kariyer danışması yardımı aradıkları söylenebilir.

Okul psikolojik danışmanlarının ilkökul öğrencilerine kariyer danışması hizmeti sunarken kullandıkları materyaller incelendiğinde, nicel verilerin katılımcıların büyük çoğunluğunun ilkökul döneminde mesleki rehberlik çalışmaları için gerekli materyale sahip olmadıklarını belirttiğini gösterdiği söylenebilir. Bununla birlikte nitel veriler kapsamında ise katılımcıların çoğunun ölçek, anket, değerler kartları gibi mevcut materyalleri kullandıkları, yarısından azının ise hiçbir materyal kullanmadığı görülmektedir. Buradan hareketle nicel veriler kapsamında ilkökul öğrencilerinin kariyer gelişimlerini desteklemek için hazırlanan ve/veya uyarlanan materyallerin yeterli olmadığını vurgulandığı, ancak nitel veriler kapsamında bazı materyallerin kullanıldığı söylenebilir. Bundan yaklaşık olarak 13 yıl önce yapılan bir çalışma da (Korkut-Owen, 2007), okul psikolojik danışmanlarının geliştirilen/uyarlanan materyalleri yetersiz bulduklarını belirttikleri görülmektedir. Benzer olarak Şeker ve Çapri (2019) de Mesleki Rehberlik ve Danışma Uygulamaları dersinin değerlendirmesini yaptıkları çalışmalarında mesleki rehberlik uygulamaları dersinde kullanılan test ve

envanterlerin daha küçük yaş gruplarına göre uyarlanması gerektiğini ortaya koymuşlardır. Bu anlamda Korkut-Owen (2007) ve Şeker ve Çapri (2019) tarafından yapılan bu çalışmaların, çalışmanın bu bulgusu ile paralel olduğu söylenebilir. Öte yandan her ne kadar nitel veriler kapsamında birtakım materyallerden faydalandığı belirtilse de, katılımcıların güncel programlar ile ilgili kaynaklar hakkında bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. Özellikle ilkokul öğrencilerinin kariyer gelişimlerini desteklemek amacıyla Türkiye’de her ne kadar sınırlı sayıda çalışmalar gerçekleştirilse de (Çarkıt, 2019; Demirtaş-Zorbaz ve Ulaş, 2016), güncel etkinlik ve uygulamalardan oluşan programların da olduğu görülmektedir (örn., Briddick ve arkadaşları, 2018; Tezcan, 2013). Bununla birlikte ilkokulda çalışan okul psikolojik danışmanlarının bu çalışmalar hakkında yeterince fikirleri olmadıkları da görülmektedir. Bu anlamda aldıkları dersleri ilkokulda kariyer danışma hizmetleri sunma açısından yetersiz bulan okul psikolojik danışmanlarının (bkz., bu çalışmanın lisans eğitimi ile ilgili bulguları), bu konudaki sürekli eğitim ihtiyaçlarının göz ardı edilmemesi gerektiği (Knight, 2015) ve yeni ve güncel bilgiler ile kariyer mitleri açısından bilgilendirilmesi gerektiği söylenebilir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada ilkokullarda rehber öğretmenler tarafından sunulan kariyer danışması hizmetine ilişkin rehber öğretmenlerin algılarının belirlenmesi, kariyer danışmasının ne sıklıkta ve hangi problem alanlarında verildiğinin tespit edilmesi ve rehber öğretmenlerin kariyer danışması alanındaki ihtiyaçlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Sonuç olarak; rehber öğretmenlerin çocukların kariyer gelişimini desteklemek için yeterli materyale sahip olmadıklarını, lisans eğitimi yetersiz buldukları, ilkokullarda kariyer danışması hizmetinin önemli olduğunu düşünmekle beraber bu çalışmalara çok öncelik tanımadıkları görülmüştür. Bu bölümde çalışmanın bulgularından hareketle uygulamacılara, araştırmacılara ve psikolojik danışman eğitimcilerine çeşitli öneriler sunulmuştur.

Rehber öğretmenlerin çocukların kariyer gelişimini desteklemek için gerekli bilgi ve becerileri lisans eğitiminde yeterince almadıklarını düşündükleri göz önünde bulundurulduğunda psikolojik danışman eğitimcilerin ilgili derslerde çocuklarla kariyer danışması konusunu vurgulamaları önerilebilir. Sadece çocuklarla kariyer danışmasına ilişkin çeşitli seçmeli dersler açılacağı gibi var olan derslerin içeriğinde de kuramların daha küçük yaş grubuna nasıl uygulanacağını daha detaylı açıklanması veya yapılacak uygulamalarda psikolojik danışman adaylarını çocuk danışmanlarla çalışmaya da teşvik edilmesi önerilebilir. Aynı zamanda rehber öğretmenler çocukların kariyer danışmasını desteklemek için gerekli materyale ulaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Bu nedenle psikolojik danışman eğitimcileri ve araştırmacılar bu konuda materyal üretebilir ve bu materyallerin rehber öğretmenler tarafından ulaşılabilmesi için görünür kılmaya çalışabilirler. Konuyla ilgili kitaplarda çocukların kariyer gelişimine ilişkin ayrı bölümler bulunabilir ve yazılacak bu bölümlerde uygulamaya ilişkin ipuçları verilebilir.

Çalışmada rehber öğretmenlerin çocuklarla kariyer danışmasının öncelikli ya da gerekli olmadığına ilişkin çeşitli düşüncelerinin var olduğu görülmüştür. Bu nedenle rehber öğretmenlere verilecek hizmet içi eğitim kapsamında kariyere ilişkin mitlerini ortaya çıkarıcı ve çocuklarda kariyer gelişiminin desteklenmesinin ve yaşam boyu kariyer gelişiminin önemine ilişkin bilgilerin verildiği eğitimler düzenlenmesi önerilebilir. Aynı zamanda araştırmacılar rehber öğretmenlerin çocukla kariyer danışmasına ilişkin mitlerini ortaya koyan çalışmalar yapabilirler. Bununla birlikte araştırmacılar rehber öğretmenlerin çocukla kariyer danışmasına ilişkin yeterlik algılarını ortaya koyabilir ve bunu arttırmaya yönelik çalışmalar planlanabilir.

Çalışmada nicel verilerin çevrimiçi yöntemlerle toplanmış olması çeşitli sınırlılıkları beraberinde getirmektedir. Çevrimiçi anketlerde anketin kim tarafından doldurulduğu bir güvenilirlik sorunu olabilmektedir (Topp ve Pawloski, 2002). Hunter (2012) bu sorunu en aza indirmek için formu doldurulacak hedef grubun iyi seçilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu nedenle çalışmanın duyurusu sadece rehber öğretmenlere yönelik olan mesleki gruplarda yapılmış ve çalışmanın yönergesinde çalışmanın kimler tarafından doldurulması gerektiği net bir şekilde açıklanmıştır. Böylelikle rehber öğretmen olmayan katılımcıların anketi doldurması engellenmeye çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, E. F., ve Zorbaz, S. D. (2018). Okul psikolojik danışmanlarının çocukla psikolojik danışma yeterliklerine ilişkin görüşleri. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 245-256. doi: 10.17679/inuefd.416003
- Auger, R. W., Blackhurst, A. E., ve Wahl, K. H. (2005). The development of elementary-aged children's career aspirations and expectations. *Professional School Counseling*, 322-329. <https://www.jstor.org/stable/42732626> adresinden alınmıştır.
- Bacanlı, F., ve Torun, S. (2012). Introducing careers to primary school students. *Elementary Education Online*, 11(1), 230-238. <https://www.ilkogretim-online.org/fulltext/218-1596942919.pdf?1618682784> adresinden alınmıştır.
- Bloem, J., Van Doorn, M., Duivesteyn, S., Excoffier, D., Maas, R., ve Van Ommeren, E. (2014). *The fourth industrial revolution. Things to tighten the link between IT and OT*. <https://www.sogeti.com/globalassets/global/special/sogeti-things3en.pdf> adresinden alınmıştır.
- Briddick, W. C., Sensoy-Briddick, H., ve Savickas, S. (2018). Career construction materials: the story of a career development curriculum in a Turkish school. *Early Child Development and Care*, 188(4), 478-489. doi: 10.1080/03004430.2017.1423483
- Bryant, B. K., Zvonkovic, A. M., ve Reynolds, P. (2006). Parenting in relation to child and adolescent vocational development. *Journal of Vocational Behavior*, 69(1), 149-175. doi: 10.1016/j.jvb.2006.02.004
- Brynjolfsson, E., ve McAfee, A. (2014). *The second machine age: Work, progress, and prosperity in a time of brilliant technologies*. New York, NY: WW Norton & Company.
- Creswell, J. W., ve Garrett, A. L. (2008). The "movement" of mixed methods research and the role of educators. *South African Journal of Education*, 28(3), 321-333. doi: 10.15700/saje.v28n3a176
- Creswell, J., ve Plano Clark, V. L. (2007). Understanding mixed methods research. In J. Creswell (Ed.), *Designing and conducting mixed methods research* (pp. 1-19). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çarkıt, E. (2019). Kariyer danışmanlığı ve mesleki rehberlik alanında Türkiye’de yapılan lisansüstü tezlerin araştırma eğilimleri, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 1503-1514.
- Demirtaş-Zorbaz, S. ve Ulaş, Ö. (Mayıs, 2016). Çocuk ve kariyer: Türkiye’deki çalışmalara genel bir bakış. VI. *Uluslararası Canik Sempozyumu: Hedefe Doğru İnsan*, Samsun.
- Diakogiorgi, K., ve Tsiligirian, E. (2016). Parents’ and school career counsellors’ evaluations of the occupational competence of children with dyslexia. *The European Journal of Counselling Psychology*, 4(1), 32-61, doi:10.5964/ejcop.v4i1.97
- Dorie, B. L. (2017) *Following in Our Footsteps? Parent-Child Conversations about Engineering (Fundamental)*. American Society for Engineering Education. doi: 10.18260/1-2--28376
- Flick, U. (2004). Triangulation in qualitative research. In U. Flick, E. V. Kardoff, & I. Steinke (Eds.), *A companion to qualitative research* (pp. 178-183). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Frey, C. B., ve Osborne, M. A. (2013). *The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation?* Retrieved from University of Oxford, Oxford Martin School, https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf
- Ginzberg, E. (1984). Career development. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), *Career choice and development: Applying contemporary theories to practice* (pp. 169-191). San Francisco: Jossey-Bass.
- Gottfredson, L. S. (2005). Applying Gottfredson's Theory of Circumscription and Compromise in Career Guidance and Counseling. In S. D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Career development and counseling: Putting theory and research to work* (pp. 71-100). Hoboken, NJ, US: John Wiley & Sons Inc.
- Hartung, P. J., Porfeli, E. J., ve Vondracek, F. W. (2005). Child vocational development: A review and reconsideration. *Journal of Vocational Behavior*, 66(3), 385-419. Doi: 10.1016/j.jvb.2004.05.006
- Hartung, P. J., Porfeli, E. J., ve Vondracek, F. W. (2008). Career adaptability in childhood. *The Career Development Quarterly*, 57(1), 63-74. doi: 10.1002/j.2161-0045.2008.tb00166.x

- Hirschi, A. (2018). The fourth industrial revolution: Issues and implications for career research and practice. *The Career Development Quarterly*, 66(3), 192-204. doi: 10.1002/cdq.12142
- Hsieh, H. F., ve Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288. doi: 10.1177/1049732305276687
- Hunter, L. (2012). Challenging the reported disadvantages of e-questionnaires and addressing methodological issues of online data collection. *Nurse Researcher*, 20(1), 11-20. doi: 10.7748/nr2012.09.20.1.11.c9303
- Knight, J. L. (2015). Preparing elementary school counselors to promote career development: Recommendations for school counselor education programs. *Journal of Career Development*, 42(2), 75-85. doi: 10.1177/0894845314533745
- Kondracki, N. L., Wellman, N. S., ve Amundson, D. R. (2002). Content analysis: Review of methods and their applications in nutrition education. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 34(4), 224-230. doi: 10.1016/S1499-4046(06)60097-3
- Korkut, F. (2007). Psikolojik danışmanların mesleki rehberlik ve psikolojik danışmanlık ile ilgili düşünceleri ve uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(32), 187-197.
- Korkut-Owen, F., Acar, T., Avcı, Ö. H., ve Kızıldağ, S. (2013). Psikolojik danışma ve rehberlik programlarının mezunlar tarafından değerlendirilmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(2), 354-372.
- Köse, T. A., ve Yangın, S. (2011). İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin bilimsel kariyer ilgileri. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 45-66.
- McAdams, D. P. (1985). *Power, intimacy, and the life story: Personological inquiries into identity*. New York: Guilford.
- McMahon, M., ve Patton, W. (1997). Gender differences in children and adolescents' perceptions of influences on their career development. *The School Counselor*, 44(5), 368-376.
- Miles, M. B., Huberman, A. M., ve Saldana, J. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Los Angeles: Sage Publications.
- Nazlı, S. (2007). Career development in primary school children. *Career Development International*, 12(5), 446-462. doi: 10.1108/13620430710773763
- Osborn, D. S., ve Baggerly, J. N. (2004). School counselors' perceptions of career counseling and career testing: Preferences, priorities, and predictors. *Journal of Career Development*, 31(1), 45-59. doi: 10.1023/B:JOCD.0000036705.02911
- Özgür, A., ve Çelik, E. (2018). Mesleklerle ilgili öykülerin ilkökul 4. sınıf öğrencilerinin kariyer gelişimi düzeylerine etkisinin incelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(41), 57-77.
- Perkins, G. W. (2013). School counselors' and teachers' perceptions of elementary school counselor roles related to personal/social, academic, and career counseling. http://www.counseling.org/resources/library/vistas/vistas12/2012_vol_1_45-66/Article_53.pdf adresinden erişilmiştir.
- Peters, M. A. (2017). Technological unemployment: Educating for the fourth industrial revolution. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, 5(1), 25-33. doi: 10.1080/00131857.2016.1177412
- Prisecaru, P. (2016). Challenges of the fourth industrial revolution. *Knowledge Horizons: Economics*, 8(1), 57-62.
- Savickas, M. L. (2015). *Life-design counseling manual*. Publisher: Author.
- Schwab, K. (2017). *The fourth industrial revolution*. New York, NY: Crown Business.
- Super, D. E. (1990). A life-span, life-space approach to career development. In D. Brown, & L. Brooks (Eds.), *Career choice and development* (2nd ed., pp. 197-261). San Francisco: Jossey-Bass.
- Şeker, G., ve Çapri, B. (2019). Mesleki Rehberlik ve Danışma Uygulaması: Psikolojik Danışman Adayları ve Okul Psikolojik Danışmanları Gözüyle Bir Değerlendirme, *IX. Uluslararası Yükseköğretimde Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Araştırmaları Kongresi*, İstanbul.
- Tagay, Ö., ve Savi-Çakar, F. (2017). Okullarda yürütülen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerine ilişkin okul psikolojik danışmanlarının görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(3), 1168-1186.

- Tezcan, F. (2013). Super'in yaşam boyu yaşam alanı yaklaşımına dayalı örnek bir mesleki grup rehberliği çalışması (Sözel Bildiri). *I. Uluslararası İş ve Meslek Danışmanlığı Kongresi*, Ankara.
- Topp, N. W., ve Pawloski, B. (2002). Online data collection. *Journal of Science Education and Technology*, 11(2), 173-178.
- Tuzgöl Dost, M., ve Keklik, İ. (2012). Alanda çalışanların gözünden psikolojik danışma ve rehberlik alanının sorunları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 389 – 407.
- Ulusal Kariyer Gelişimi Derneği (t.y.). *National career development guidelines*, <http://acrn.ovae.org/ncdg.htm> adresinden alınmıştır.
- Watson, M., ve McMahon, M. (2005). Children's career development: A research review from a learning perspective. *Journal of Vocational Behavior*, 67(2), 119-132. doi: 10.1016/j.jvb.2004.08.011
- Wood, C., ve Kaszubowski, Y. (2008). The career development needs of rural elementary school students. *The Elementary School Journal*, 108(5), 431-444. doi: 10.1086/589472
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel-Şahin, F. (2016). Okul psikolojik danışmanlarının okullarında verdikleri psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerini değerlendirmeleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(1), 281-298.